קיצור שלחן ערוך — דיני ברכות על מאכלים מחמשת מיני דגן

לֶחֶם שֶׁהוּא מֵחֲמִשָּׁה מִינֵי דָּגָן אֶלָּא שֶׁהוּא פַּת הַבָּאָה בְּכִיסְנִין, אִם אוֹכֵל מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִשִּׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה, אֵינוֹ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו הַמּוֹצִיא אֶלָּא בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה. אֲבָל אִם אוֹכֵל מִמֶּנּוּ שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה, אֲזַי דִּינוֹ כְּלֶחֶם גָּמוּר וְצָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם וּמְבָרְכִין עָלָיו הַמּוֹצִיא וּלְאַחֲרָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן (אוֹרַח חַיִּים סִימָן קנ"ח קס"ח).

מַהוּ פַּת הַבָּאָה בְּכִיסְנִין. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהִיא פַּת שֶׁנַּעֲשֵׂית כְּמִין כִּיסִים, מִמֶּלְאָה בְּפֵרוֹת אוֹ בְּבָשָׂר אוֹ בִּגְבִינָה (עַיִן אה"ע) וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְכֵן כְּשֶׁנַּעֲשֵׂית כְּמוֹ צַפִּיחִית (פלאדין). וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהִיא פַּת שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּדְבַשׁ אוֹ בְּחָלָב אוֹ בִּבֵיצִים אוֹ בִּשְׂאָר מֵי פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ עֵרֶב בּוֹ גַּם מַיִם, אֶלָּא שֶׁהֵם הַמּוּעָט וַאֲנָן נַקְטִינָן כְּדִבְרֵי שְׁנֵיהֶם לְהָקֵל, וּמַחְזִיקִין אֵלּוּ לְפַת הַבָּאָה בְּכִיסָנִין.

שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה לָאו בְּדִידֵיהּ מְשַׁעֲרִינָן אֶלָּא בְּרֹב בְּנֵי אָדָם כַּמָּה שֶׁרְגִילִין לֶאֱכוֹל בִּסְעוּדַת צָהֳרַיִם אוֹ בִּסְעוּדַת עֶרֶב לִשְׂבוֹעַ. אִם הוּא אוֹכֵל כְּשִׁעוּר זֶה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֵינוֹ שָׂבֵעַ, מִכָּל מָקוֹם דִּינוֹ כְּמוֹ לֶחֶם. וְאִם אָכַל פַּת זֹה עִם לִפְתָּן, מְשַׁעֲרִין גַּם כֵּן, אִם אֲחֵרִים הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָהּ בְּלִפְתָּן הָיוּ שְׂבֵעִים. וְאִם אָכַל בְּלֹא לִפְתָּן שִׁעוּר קָטָן וְהוּא שָׂבֵעַ, וַאֲחֵרִים אִם הָיוּ אוֹכְלִין כָּךְ לֹא הָיוּ שְׂבֵעִים, אֶלָּא שֶׁאִם הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָהּ עִם לִפְתָּן הָיוּ שְׂבֵעִים, הֲוֵי לֵיהּ גַּם כֵּן דִּין לֶחֶם.

אִם מִתְּחִלָּה הָיָה בְּדַעְתּוֹ לֶאֱכוֹל רַק מְעַט, וּבֵרַךְ בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וְאַחַר כָּךְ נִמְלַךְ לֶאֱכוֹל שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה, אִם בָּזֶה שֶׁהוּא רוֹצֶה לֶאֱכֹל עוֹד אֵין בּוֹ שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה אֶלָּא בְּצֵרוּף מַה שֶּׁאָכַל קֹדֶם, אוֹכֵל כָּךְ וּמְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. אֲבָל אִם בָּזֶה שֶׁהוּא רוֹצֶה לֶאֱכוֹל עוֹד יֵשׁ בּוֹ שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה, צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו וּלְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא עַל מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לֶאֱכוֹל. אֲבָל בִּרְכַּת עַל הַמִּחְיָה אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל מַה שֶּׁאָכַל, לְפִי שֶׁיְּצָטָרֵף עִם מַה שֶּׁיֹּאכַל וְיִפָּטֵר בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן.

עֹסָה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמַיִם וּבְלִילָתָהּ רַכָּה, אִם אֲפָאָהּ בְּתַנּוּר אוֹ אֲפָלוּ בְּאִלְפָּס בְּלֹא מַשְׁקֶה, וַאֲפִלּוּ מָשַׁח אֶת הָאִלְפָּס בְּשֶׁמֶן, שֶׁלֹּא־תִשָּׁרֵף הָעֹסָה, זֶה לֹא חָשׁוּב מַשְׁקֶה, וְדִינָהּ כְּמוֹ לֶחֶם גָּמוּר, וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מִמֶּנּוּ רַק כַּזַּיִת, צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם וְהַמּוֹצִיא וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאִם טִגְּנָהּ בְּמַשְׁקֶה, לָאו לֶחֶם הוּא, אֲפִלּוּ אוֹכֵל מִמֶּנָּהּ כְּדֵי שְׂבִיעָה. וְכֵן אוֹתָן רְקִיקִין שֶׁהֵן דַּקִּין מְאֹד שֶׁאוֹפִין בְּדִפּוּס בֵּין שְׁנֵי בַּרְזִלִּין, אֵין לָהֶם דִּין לֶחֶם. וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מֵהֶם כְּדֵי שְׂבִיעָה, מְבָרֵךְ רַק בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה. וְלִפְעָמִים עוֹשִׂין עֹסָה רַכָּה מְאֹד, דְּהַיְנוּ שֶׁנּוֹתְנִים קֶמַח וּמַיִם בְּקְדֵרָה, וּמְעָרְבִין אוֹתָם בַּכַּף וְשׁוֹפְכִין אוֹתָהּ עַל עֲלֵי יְרָקוֹת וְנֶאֱפֵית בְּתַנּוּר עַל הֶעָלִים, אָז יֵשׁ לוֹ דִּין פַּת הַבָּאָה בְּכִיסְנִין.

עֹסָה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה וְאַחַר כָּךְ נֶאֱפְתָה, כְּגוֹן כְּעָכִים (בייגיל) וְכַדּוֹמֶה, לֶחֶם גָּמוּר הוּא. וְדַוְקָא כְּשֶׁנֶּאֱפְתָה הֵיטֵב (עַיִן פרמ"ג סִימָן קס"ח סָעִיף א סקל"ט).

לֶחֶם גָּמוּר שֶׁבִּשְּׁלוֹ אוֹ טִגְּנוֹ בְּחֶמְאָה וְכַדּוֹמֶה, אֲפִלּוּ הֶעֱבִיר מִמֶּנּוּ תֹּאַר לֶחֶם, כְּגוֹן, שְׁטָחוֹ בְּבֵיצִים, אִם יֵשׁ בַּפְּרוֹסָה כַּזַּיִת, כָּל דִּין לֶחֶם עָלָיו. וְאִם אֵין בְּכָל פְּרוֹסָה כַּזַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי הַבִּשּׁוּל נָפַחוֹ וְיֵשׁ בְּכָל פְּרוֹסָה כַּזַּיִת, אוֹ שֶׁנִּדְבַּק עַל יְדֵי הַבִּשּׁוּל וְנַעֲשָׂה גּוּשׁ גָּדוֹל, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ עֲלֵיהֶם תֹּאַר לֶחֶם, מִכָּל מָקוֹם אֵין

לוֹ דִּין לֶחֶם וּמְבָרְכִין עָלָיו רַק בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה, וַאֲפִלּוּ אָכַל כְּדֵי שְׂבִיעָה. וְאִם לֹא בִּשְּׁלָן אֶלָּא שֶׁעָרָה עֲלֵיהֶם רִטֵּב רוֹתֵחַ, הֲוֵי סָפֵק בְּרָכָה, מִשּׁוּם דִּמְסַפְּקָא לָן, אִי עֵרּוּי חָשׁוּב בִּשּׁוּל לְעִנְיָן זֶה אוֹ לֹא. וְאֵין לֶאֱכוֹל זֹאת אֶלָּא בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, וְאִם לֹא בִּשְּׁלָן אֶלָּא שְׁרָאָן בְּמַשְׁקִים אוֹ בְּמָרָק וְכַדּוֹמֶה, וְאֵין בַּפְּרוּסוֹת כַּזַּיִת, בָּזֶה תָּלוּי אִם יֵשׁ בָּהֶן תֹּאַר לֶחֶם אוֹ לֹא, שֶׁאִם יֵשׁ לָהֶן תֹּאַר לֶחֶם הֲוֵי לְהוּ דִּין לֶחֶם גָּמוּר. וְאִם אֵין לָהֶם תֹּאַר לֶחֶם, אֵין לָהֶם דִּין לֶחֶם. וַאֲפִלּוּ אָכַל כְּדֵי שְׂבִיעָה, מְבָרֵךְ רַק בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה. אִם נִשְׁתַּנָּה מַרְאֵה הַמַּשְׁקִין מֵחֲמַת הַפְּרוּסוֹת, בַּיָּדוּעַ שֶׁנֶּאֱבַד מֵהֶם תֹּאַר לָחֶם. וְכֵן אִם נִשְׁרוּ בְּיַיִן אָדֹם אֵין לָהֶם עוֹד תֹּאַר לֶחֶם.

עִסָּה שֶׁנִּלּוּשָׁה אֲפִלּוּ בְּמַיִם לְבַד וּבִשְּׁלָהּ, מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרֶיהָ עַל הַמִּחְיָה, אֲפִלּוּ אָכַל שִׁעוּר שְׂבִיעָה. וְכֵן גְּרִיסִין (גרויפען) שֶׁנַּעֲשִׂין מֵחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָּגָן וּבִשְּׁלָן, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן גַּם כֵּן בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרֵיהֶן עַל הַמִּחְיָה, אֲפִלּוּ אָכַל שִׁעוּר שְׂבִיעָה. וְאִם אוֹכְלָן עִם הַמָּרָק, וְכֵן מַאֲכָלֵי עִסָּה שֶׁאוֹכְלִין עִם הַמָּרָק אוֹ עִם הֶחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ בָּהּ, אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ עַל הַמָּרָק וְהֶחָלָב, כִּי הֵמָּה טְפֵלִים וּבְטֵלִים לְגַבֵּיהֶן. אֲבָל אִם בִּשֵּׁל רַק מְעַט לְבִיבוֹת אוֹ גְּרִיסִין, וְעִקַּר כַּוָּנָתוֹ רַק בִּשְׁבִיל הָרִטֵּב אוֹ הֶחָלָב, בְּעִנְיָן זֶה אֵינָן בְּטֵלִין וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן שֶׁהַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹכֵל גַּם הַלְּבִיבוֹת וְהַגְּרִיסִין, אֵין הָרִטֵּב וְהֶחָלָב בְּטֵלִין כֵּיוָן שֶׁהֵן הָעִקָּר. וּמִכָּל מָקוֹם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב, רָאוּי לְבָרֵךְ תְּחִלָּה שֶׁהַכֹּל עַל הָרִטֵּב אוֹ עַל הֶחָלָב לְבַד וְלִשְׁתּוֹת קְצָת, וְאַחַר כָּךְ יְבָרֵךְ עַל הַלְּבִיבוֹת אוֹ הַגְּרִיסִין, בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת (עַיֵּן מחה"ש סִימָן רה סק"ו) שֶׁגַּם הֵמָּה אֵינָן טְפֵלוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה בִּשְׁבִילָן, לְפִי שֶׁמִּין דָּגָן הוּא חָשׁוּב, וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה טָפֵל לְהַפְסִיד בִּרְכָתוֹ, כָּל שֶׁבָּא לִתֵּן טַעַם בַּקְּדָרָה (קסח רב רה רח).

מַאֲכָלִים שֶׁעוֹשִׂים מִמַּצָּה כְּתוּשָׁה אוֹ מִלֶּחֶם מְפֹרָר, כְּגוֹן כָּפְתָּאוֹת וּלְבִיבוֹת (קנעדעל, קרעמזיל), שֶׁמְּעָרְבִים אוֹתָן בְּשֶׁמֶן וּבֵיצִים וְחָלָב, וְגוֹבְלִין וּמְבַשְּׁלִין אוֹ מְטַגְּנִין אוֹתָן, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְאַחֲרֵיהֶן עַל הַמִּחְיָה.

דְּבָרִים מִמִּינֵי דָּגָן שֶׁבִּשְּׁלָן עִם שְׁאָר מִינִים, כְּמוֹ שֶׁהוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁמְּבַשְּׁלִין פֵּרוּרֵי עִסָּה (פְּתִיתִין) (פערפל) עִם פּוֹלִין אוֹ קִטְנִיּוֹת, (אֲפוּנָה) וַאֲפִלּוּ מִין אֶחָד הוּא הָרֹב, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁכָּל אֶחָד מֻבְדָּל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁתֵּי בְּרָכוֹת, דְּהַיְנוּ שֶׁמְּבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל קְצָת פֵּרוּרֵי עִסָּה בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וְאוֹכְלָן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְצָת פּוֹלִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה וְאוֹכְלָן, וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלָן בְּיַחַד, וְהָרִטֵּב הוּא טָפֵל וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו (וְעוֹד שֶׁהֲרֵי נִפְטָרָה בְּבִרְכַת בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, כִּדְלִקַּמָּן סִימָן נ"ד סָעִיף ב'). אֲבָל אִם נִתְמַעֲכוּ וְנִתְעָרְבוּ יַחַד, כְּגוֹן, מַאֲכָל שֶׁעוֹשִׂין שֶׁמְּעָרְבִין קֶמַח וּבֵיצִים וּגְבִינָה וּמְטַגְּנִים אוֹ מְבַשְּׁלִים אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהַקֶּמַח הוּא הַמֶּעֶט, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהוּא מֵחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָּגָן, הוּא חָשׁוּב וּמְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה. וְאָמְנָם דַּוְקָא כְּשֶׁנּוֹתְנִים אֶת הַקֶּמַח בִּשְׁבִיל שֶׁיִּתֵּן טַעַם. אֲבָל אִם לוֹקְחִין רַק מְעַט קֶמַח לְדֶבֶק בְּעָלְמָא, כְּמוֹ שֶׁהוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁמְּתַקְּנִין מִינֵי לִפְתָּן בִּמְעַט קֶמַח, וְכֵן אוֹפִין מַעֲשֶׂה אוֹפֶה מִשְּׁקֵדִים וְסֻכָּר וּבֵיצִים, וְנוֹתְנִים בּוֹ רַק מְעַט קֶמַח לְדֶבֶק בְּעָלְמָא, אָז בָּטֵל הַקֶּמַח וְאֵין מְבָרְכִין רַק עַל הָעִקָּר. וְכֵן רִטֵּב שֶׁמְּבַשְּׁלִין וּמְתַקְּנִין אוֹתָהּ עִם קְצָת קֶמַח קָלוּי וּמְטָגָּן בְּחֻמְאָה, אֵין מְבָרְכִין עַל הָרִטֵּב כִּי אִם שֶׁהַכֹּל. אֲבָל אִם הוּא בּוֹרֵר אֶת הַפֵּרוּרִים הַמְטֻגָּנִים וְאוֹכְלָן בִּפְנֵי עַצְמָן, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת. וְאִם אוֹכֵל מֵהֶם כַּזַּיִת, צָרִיךְ לְבָרֵךְ אַחֲרֵיהֶן עַל הַמִּחְיָה (ר"ד ר"ה ר"ח).